

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pani mgr Moniki Kiszki pt. ***Mity dotyczące dziecka i dzieciństwa. Studium socjopedagogiczne*** (ss.556) przygotowana na prośbę Przewodniczącej Rady Naukowej Dyscypliny Pedagogika- Wydział Studiów Edukacyjnych, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu.

Promotor: dr hab. Katarzyna Segiet, Prof. UAM

Promotor pomocniczy : dr Kamila Słupska

Wybór obszaru badawczego i tematyki badawczej pracy doktorskiej uważam za szczególnie trafny odpowiadający/korespondujący z jednej strony z przemianami opisu i charakterystyki dziecka i dzieciństwa na przestrzeni czasu historycznego, które to są analizowane przez przedstawicieli nauk medycznych, humanistycznych i społecznych a z drugiej z powodu aktualnie obserwowanych i badanych w rozwijających się koncepcjach/modelach analizowania problemu dziecka i dzieciństwa wynikających z aktualnych gwałtownych przemian cywilizacyjnych, społeczno-kulturowych, ekonomicznych i politycznych w naszym kraju ale i innych krajach w Europie i na świecie. I nie chodzi tylko o instytucjonalne i środowiskowe nieprzestrzeganie praw dziecka, bulwersujące opinię publiczną akty przemocy rodziców wobec dziecka zagrażające jego zdrowiu i życiu ale i codzienność doświadczania dzieciństwa w obliczu licznych zagrożeń (m.in. np. w środowisku wirtualnym) prowadzących w konsekwencji do złego samopoczucia, zaburzeń psychicznych (np. depresji) a także do aktów samobójczych. Problem dziecka i dzieciństwa, jako zagadnienia naukowego, jest obszarem trudnym i wieloaspektowo złożonym w sensie poznawczo-analitycznym i interdyscyplinarnym.

Dorobek naukowy m.in. pedagogiki społecznej, już od czasów działalności naukowej i społecznej jej prekursorki Heleny Radlińskiej a kontynuowany przez współczesnych pedagogów społecznych inspirowany był trudną sytuacją dziecka/dzieci i doświadczaniem dzieciństwa w codzienności danego okresu historycznego i warunkach społeczno-kulturowych, ekonomicznych, rozwoju społecznego w których to warunkach aktualizował się proces socjalizacji/akulturacji i wychowania. Badacze – między innymi pedagogzy społeczni- wskazują, że współczesne środowisko wychowawcze nie ogranicza się do rodziny, środowiska lokalnego, klasycznych instytucji edukacyjnych czy opiekuńczych a środowisko tzw. „niewidzialne” – współgraniczających kultur, wartości (np. środowisko wirtualne, funkcjonujące mity w różnych obszarach życia społeczno-kulturowego itd.) mają znaczący wpływ na kształtowanie osobowości społecznej w kontekście wartości i wzorów kulturowych, edukacji i rozwoju społecznego (zob. Radlińska 1961, Witkowski 2015). Dysertacja doktorska będąca przedmiotem recenzji, w mojej opinii, spełnia zadanie pedagogiki społecznej, które wpisane jest w jej przedmiot badań a polega na udziale w poszerzaniu wiedzy/podnoszeniu świadomości o zmieniającej się rzeczywistości społecznej i jej skutkach oraz proponowaniu zmian w różnych obszarach rzeczywistości społecznej spełniając tym samym swoją funkcję praktyczną.

Recenzowana praca doktorska składa się ze *Streszczenia* w języku polskim i angielskim, *Wprowadzenia* oraz dwóch części pt. – *Dziecko- dzieciństwo. Interdyscyplinarne wielowymiarowe ujęcie* (część I) i *Empiryczna. Autorski projekt badań* (część II) oraz *Refleksji końcowej, Bibliografii* i *Aneksu*. Posiada prawidłową strukturę przyjętą dla tego typu prac naukowo - badawczych.

Część pierwsza pracy doktorskiej obejmuje trzy obszerne rozdziały (ss. 266) dotyczące: *Obecności mitu w narracji społecznej* (rozd. I), *Dzieciństwa jako zjawiska i zmieniającej się kategorii psychospołecznej* (rozd. II) oraz *Dawnych i nowych mitów o dziecku i dzieciństwie na tle*

pojęć , koncepcji i teorii psychospołecznych (rozdz. III). Kategoria mitu stanowi rodzaj wyjątkowej kategorii kulturowej, znanej od czasów starożytności i poprzez swój rozwój ujęć pojęciowych stanowi swoistą kategorię m.in. filozofii kultury, antropologii, etnografii, socjologii kultury, psychologii, pedagogiki ale nie tylko ponieważ jest elementem kultury także współczesnej, poszerzając swój obszar badań. Analizując *Obecność mitu w przestrzeni pedagogiki* (4.1) Doktorantka uzasadnia obecność mitu w pedagogice jako nauce o człowieku, wychowaniu, socjalizacji itd. a mityczny sposób myślenia ma znaczenie także dla percepcji dziecka i dzieciństwa , którego obraz powstaje w oparciu o mity obecne w strukturze intelektualnej człowieka dorosłego. Przedstawione przez Autorkę pracy analizy dotyczące mitu w kontekście interdyscyplinarnym uwidaczniają perspektywy jego analizowania, w konsekwencji ukazując jego wieloznaczność, m.in. poprzez prezentację, dla przykładu, kilku koncepcji mitu różnych autorów (np. m.in. C. Levi- Straussa, E. Cassirera, M. Eliadego, R. Barthesa). W sensie ogólnym mit jest uniwersalną kategorią kultury właściwą dla wszystkich typów kultury i wszystkich zbiorowości, ma znaczenie dla tworzenia ludzkich wyobrażeń, tworzenia symboli, archetypów i zachowań społecznych. W sytuacji gwałtownych przemian określanych przez Z. Baumaną (2006) jako „płynna nowoczesność” , w świecie licznych zagrożeń, ryzyka zmienności stylów życia, mit nabiera szczególnego znaczenia, często stając się reakcją na zastaną rzeczywistość społeczno- kulturową jednocześnie przeciwstawiając się myśleniu racjonalnemu i osiągnięciom nauki (np. mit o szkodliwości szczepionek dla zdrowia). Mit kształtuje rzeczywistość społeczną także w kontekście współczesnych niekorzystnych zjawisk społeczno-kulturowych związanych z wychowaniem i socjalizacją a także w obliczu trudności radzenia sobie rodziców z wychowaniem dzieci czy też problemów związanych z trudnościami szkolnymi.

Dzieciństwo analizowane jest przez Autorkę pracy wieloaspektowo (rozdz. II) poczynając od definicji tego pojęcia i jego interpretacji, poprzez perspektywę historyczną (zob. tab. 1) i socjokulturowe podejście oraz

zaakcentowanie stanu badań nad dzieciństwem i jego wybranych badaczy (w tym odkrywcy dzieciństwa (m.in. J.J. Rousseau, J. Locke, J. Korczak) dając pełny obraz zróżnicowań, wielości znaczeń i interpretacji obecnych w interdyscyplinarnej literaturze przedmiotu tzw. kwestii dziecięcej. Uzupełnieniem tych studiów jest charakterystyka *dawnych i nowych mitów o dziecku i dzieciństwie na tle pojęć, koncepcji i teorii psychospołecznych* (rozdz. III). Dziecko i dzieciństwo, na przestrzeni dziejów, zawsze było w centrum zainteresowań przedstawicieli różnych nauk/dyscyplin naukowych ale także różnych grup społecznych w sensie instytucjonalnym i poza instytucjonalnym. Przedstawione przez Doktorantkę charakterystyki mitów począwszy od najstarszych (m.in. dziecko jako miniatura osoby dorosłej, jako monstrum, jako tabula rasa, mit dziecka w twórczości J. Korczaka, pajdocentryzm jako mit społeczny i pedagogiczny i inne) aż po współczesne mityzacje rzeczywistości dziecięcej (m.in. mit „dobrego dziecka”, rozpieszczonego dziecka, niekompetentnego, mit szczęśliwego dzieciństwa, dziecko jako projekt rodzicielski i inne). Ostatni punkt tego rozdziału pt. *Dziecko a nowe zagrożenia współczesnego świata. Nowe oblicza mitu w XXI wieku*, zawiera, co ważne, kilka współcześnie istotnych kwestii dotyczących znaczenia rodziny w rozwoju dziecka i zapewnienie mu bezpieczeństwa, wskazanie podstawowych problemów socjalnych, podkreślenie oddziaływania mediów na dziecko i dzieciństwo oraz kwestie praw i godności dziecka. Prowadzone w tym rozdziale analizy ukazują ciąg zmian postrzegania dziecka i dzieciństwa przez dorosłych, akcentują źródła tych zmian aż do czasów współczesnych. Doktorantka uwidoczniała w swoich analizach przyczynowo- skutkowy związek między postępowaniem cywilizacyjnym, rozwojem społeczno-kulturowym, w tym rozwojem nauk medycznych, społecznych i humanistycznych w dostrzeganiu, postrzeganiu, analizowaniu i badaniu kwestii dziecięcej. Część teoretyczna pracy doktorskiej przekonuje o bardzo dobrej orientacji Doktorantki w bogatej interdyscyplinarnej literaturze przedmiotu i umiejętności jej analizowania.

Część III rozprawy doktorskiej jest *częścią empiryczną i prezentuje autorski projekt badań* i składa się z czterech rozdziałów. Warto podkreślić, że

przeprowadzone badania zostały oparte na paradygmacie pedagogiki społecznej w perspektywie jej kontekstów poznawczych i metodologicznych. Przyjęto cztery podstawowe cele badawcze : socjopedagogiczna diagnoza opinii osób dorosłych- 350 respondentów (z terenu Wielkopolski) na temat dziecka i dzieciństwa ; pozyskanie wiedzy o społecznej percepcji dziecka i dzieciństwa (jakie reguły mityczne są prezentowane w opiniach osób badanych); zobrazowanie poziomu i treści myślenia mitycznego o dziecku i dzieciństwie w refleksji badanych dorosłych; poznanie orientacji społecznej na temat zagrożeń dziecka i dzieciństwa w procesie zmian społecznych, w kontekście przyczyn, skutków i możliwości pomocy. Stosownie do celów badawczych postawiono trzy grupy pytań, zastosowano strategie badań ilościowych (metoda sondażu diagnostycznego- narzędzie badawcze: autorski kwestionariusz ankiety- zał. 1) i jakościowych (grupowe studium przypadku (6 osób)- narzędzie: autorskie dyspozycje do wywiadu środowiskowego-zał.2). Zmienną globalną były mity dotyczące dziecka i dzieciństw obecne w narracjach. Zmienne zależne to dane dotyczące dzieciństwa respondentów (str. 271). Z uznaniem odnoszę się do prezentacji zachowanych etycznych aspektów realizacji projektu badawczego (I.4.), w badaniach na ludziach ponieważ mają one istotne znaczenie w sensie etycznym i poznawczym. W naukach społecznych , etyka badań odgrywa kluczową rolę w zachowaniu integralności i wiarygodności nauki. Europejski Kodeks w Zakresie Rzetelności Badawczej (Allea, 2023) jest wartościowym dokumentem, który kładzie nacisk, na etyczne, prawne i zawodowe obowiązki badaczy i instytucji finansującej badania. W części empirycznej zaprezentowano *socjopedagogiczną diagnozę mitów dziecka i dzieciństwa w opinii dorosłych w badanym rejonie* (rozdz. II) w wielu kontekstach i korelacjach (m.in. stan wiedzy na temat społecznej percepcji dziecka i dzieciństwa, zakres myślenia mitycznego, orientacja społeczna badanych na temat zagrożeń dziecka i dzieciństwa w sytuacji przemian społecznych, refleksja nad możliwością rozwiązywania problemów dziecięcych w rzeczywistości społecznej). Warto podkreślić, że badana grupa respondentów wskazywała przede wszystkim na niewystarczającą,

w stosunku do potrzeb , pomoc instytucjonalną, konieczność podnoszenia poczucia bezpieczeństwa dzieci zwłaszcza w rodzinach patologicznych ale także poprzez edukację, pedagogizację rodziców i wiele innych czynników (zob. np. tabl. 72, str. 441). Poglądy badanych w przedmiotowej kwestii podobnie jak w innych zagadnieniach analizowano m.in. z uwzględnieniem zmiennych społeczno-demograficznych. W wyniku analizy materiału badawczego dokonano klasyfikacji wyodrębnienia pięciu mitów wskazujących na pewne przekonania respondentów tj. *dziecko to posłuszna istota wobec dorosłego, dzieciństwo to czas beztroski i zabawy, dzieciństwo to raj utracony , dzieciństwo to przystań rodzinna przepelniona miłością i opieką , dzieciństwo to czas dobrobytu.* W tym rozdziale , Doktorantka zaprezentowała szczegółowe analizy ilościowe z zastosowaniem metod statystycznych i ich interpretacje jakościowe. Bardzo dobrym uzupełnieniem tych analiz jest w pełni zasadne wykorzystanie swobodnych wypowiedzi respondentów dając tym samym pełny obraz analizowanych zagadnień. Analizy badań w rozdziale III oparto o przeprowadzone wywiady , które dotyczyły *prawd, mitów i zagrożeń dziecka i dzieciństwa* analizowanych przez Doktorantkę z perspektywy retrospektywnej (wspomnienia i doświadczenia) oraz w odniesieniu do szkodliwości mitów o dziecku i dzieciństwie i ich konsekwencji. Pozyskano bardzo interesujące dane, obrazujące refleksje badanych dorosłych na temat nie tylko własnego dzieciństwa ale także świadomości występowania myślenia mitycznego w różnych środowiskach co stanowi znakomitą egzemplifikacją dla przeprowadzonych badań ilościowych, pozwalając głębiej poznać i rozumieć kontekst społeczno- kulturowy wzbogacając interpretację danych w badaniach ilościowych. Podsumowując, część empiryczna pracy w pełni odpowiada na pytania badawcze określone w części II (rozd. I) dysertacji, ukazując jednocześnie znaczenie prowadzenia badań ilościowo-jakościowych dla diagnozy badanego zjawiska, w tym przypadku mitów dziecka i dzieciństwa. Warto podkreślić kompatybilność części teoretycznej pracy i części badawczej co w konsekwencji decyduje o jej spójności. Doktorantka w swoich analizach dochodzi do interesujących wniosków tj.

badani dorośli w opisach własnego dzieciństwa mitologizowali własne doświadczenia z dzieciństwa poprzez gloryfikowanie swoich doświadczeń, oazy spokoju a obraz współczesnego dzieciństwa jako zupełnie przeciwstawny. Ponadto wskazując na czynniki determinujące mity oraz myślenie mityczne o dzieciństwie podkreślali m.in. znaczenie środowiska życia w przekazywaniu mitów kolejnym pokoleniom oraz „tworzenia praw” ze względu na potrzebę bycia akceptowanym- mity mogą zastępować brak odpowiednich kompetencji i wiedzy dotyczącej wychowania dziecka a ponadto wybieranie mitów nie wymaga większego wysiłku ponieważ odwołują się one do wiedzy potocznej ugruntowanej pokoleniowo. Wskazywano także na inne czynniki np. cechy środowiska życia, wykształcenie osób dorosłych itd. Analizy wyników badań jakościowych zobrazowały także jakie są konsekwencje wykorzystywania mitów i myślenia mitycznego dla dziecka a później osoby dorosłej – mity zniewalają dziecko, uprzedmiotowiają je, ograniczają jego rozwój, sprzyjają osamotnieniu, pozbawiają opieki i uwagi swoich rodziców. Uwidocznione zostało znaczenie przekazu międzypokoleniowego w kontekście cech społeczno-kulturowych środowiska życia w przekazywaniu mitów i mitycznego myślenia dotyczącego dziecka i dzieciństwa. Wrażliwość społeczno- pedagogiczna Doktorantki/ badaczki uwidoczniła się m.in. nie tylko w podjętej problematyce badawczej ale także poprzez wzbogacenie badań ilościowych badaniami jakościowymi wnosząc tym samym istotny wkład w rozwój wiedzy o dziecku i dzieciństwie w kontekście nadal w Polsce istniejących wielu mitów o dziecku i dzieciństwie i ich uwarunkowaniach. Realizacja projektu badawczego i prowadzone analizy uzyskanych wyników badań wskazują na opanowanie przez Doktorantkę warsztatu badawczego i metodologii badań.

Doktorantka, mając bardzo dobrą orientację w badaniach m.in. pedagogów społecznych w przedmiotowym zakresie, (w rozdz. IV dysertacji pt. *Zamiast zakończenia. Propozycje działań społecznych wspierających ważność miejsca dziecka i dzieciństwa w społeczeństwie i rodzinie w ujęciu pedagogiki społecznej* oraz *Refleksja końcowa*) zwraca

szczególną uwagę, przede wszystkim na: pilną potrzebę społeczno-edukacyjnych (i nie tylko) przeobrażeń warunków życia dziecka, kierunki i możliwości poprawy jakości życia dziecka i dzieciństwa w kontekście działań państwa i instytucji państwowych, konieczność proklamowania praw dziecka i ochrony dzieciństwa – realizując tym samym funkcję prakseologiczną pedagogiki społecznej.

Praca doktorska zawiera obszerną bibliografię (str. 512-533), załączniki (kwestionariusza ankiety, dyspozycje do wywiadu), spis tabel (77) i spis wykresów (9).

Recenzowana praca doktorska Pani mgr Moniki Kiszki wpisuje się w obszary głównych, nadal aktualnych, idei pedagogiki społecznej wskazywanych przez Helenę Radlińską i jej kontynuatorów tj. *idei edukacji społecznej* ponieważ wychowanie jest wartością życia społeczno-kulturowego a dziecko i dzieciństwo jest wartością samą w sobie, wskazanie konieczności podnoszenia świadomości społecznej (poprzez edukację) o dziecku i dzieciństwie w wielu kontekstach celem niwelowania myślenia mitycznego i mitów ; *idei podmiotowości* -Autorka pracy analizując mity i myślenie mityczne o dziecku i dzieciństwie wskazuje ich konsekwencje m.in. brak podmiotowego traktowania dziecka , nie tylko w kontekście historycznych analiz ale także współcześnie poprzez funkcjonowanie (jak wynika z przeprowadzonych demo-społecznych badań) w zróżnicowanych środowiskach różnych mitów i myślenia mitycznego, nieprzestrzegania praw dziecka itd.; *idei sprawiedliwości społecznej* – współczesnymi nierównościami społecznymi obciążone są także dzieci (np. w zakresie dostępu do edukacji, przestrzegania praw dziecka do ochrony zdrowia do godnego życia w sensie tworzenia warunków do pełnego rozwoju osobistego i społecznego- przedstawione przez Doktorantkę implikacje dla praktyki społeczno- wychowawczej są tego znaczącym przykładem ; *idei pomocniczości* -Doktorantka wskazuje na konieczność budowania społeczności dla współpracy i współdziałania w celu podejmowania działań/zmian dla lepszych/korzystniejszych warunków dla rozwoju dzieci

i poprawy jakości życia w dzieciństwie globalnie i w środowiskach ich życia. W mojej opinii recenzowana praca doktorska stanowi znaczny wkład w rozwój badań pedagogicznych nad dzieckiem i dzieciństwem, a wskazane implikacje dla praktyki społeczno-pedagogicznej stanowią źródło cennych wskazówek dla rodziców i funkcjonujących instytucji (np. Rzecznika Praw Dziecka, Ministerstwa Edukacji, Polityki społecznej itd.). Ponadto praca ta może stanowić inspirację dla dalszych badań naukowych nad mitologizacją myślenia dorosłych o dziecku, dzieciństwie, wychowaniu, edukacji czy pedagogizacji rodziców. Praca może być wykorzystana w procesie kształcenia studentów nauk społecznych na określonym przedmiocie nauczania. Recenzowana praca doktorska przekonuje o konieczności podnoszenia świadomości społecznej w obszarze dziecka i dzieciństwa opartej na wiedzy naukowej, konieczności korzystania z wiedzy eksperckiej w tym zakresie oraz poszerzanie i pogłębianie wiedzy poprzez interdyscyplinarne badania naukowe.

Konkluzja

Po szczegółowym zapoznaniu się z dysertacją doktorską Pani mgr Moniki Kiszki pt. *Mity dotyczące dziecka i dzieciństwa. Studium socjopedagogiczne* stwierdzam, że spełnia ona warunki, zgodnie z przepisami ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 (DZ. U. z 2018 r. poz 1668 z późn. zm). Recenzowana rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki w dyscyplinie pedagogika oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Przedmiotem w/w rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Biorąc pod uwagę powyższe **wnoszę o dopuszczenie Pani mgr Moniki Kiszki do dalszych etapów w toku postępowania w sprawie nadania stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.**

Ze względu na walory poznawczo -diagnostyczne i prakseologiczne recenzowanej dysertacji a w szczególności jej interdyscyplinarność, warsztat badawczy, przestrzeganie zasad etyki badań naukowych

prowadzonych na ludziach w realizacji własnego projektu badawczego oraz sposobu przedstawionych analiz uzyskanych wyników badań własnych i ich interpretacji ze wskazaniem na implikacje dla praktyki społeczno-pedagogicznej **wniosuję o wyróżnienie rozprawy doktorskiej** oraz jej **publikację.**

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'M. Sypczak', is positioned to the right of the main text block.